

Диба М.І.,
начальник Контрольно-ревізійного управління
в м. Києві

ОСНОВНІ ДЖЕРЕЛА ФІНАНСОВИХ РИЗИКІВ

У статті запропоновано виокремлювати джерела виникнення фінансових ризиків за рівнем їх утворення, а також проаналізовано, які джерела фінансових ризиків входять до макроекономічних, мікроекономічних та специфічних груп у діяльності державного підприємства в Україні.

The article elucidates the sources of risk-appearing considering the level of its creation. The author considers the main sources of risk-appearing which belong to the macroeconomic, microeconomic and specific groups in activity of state corporation in Ukraine.

На думку керівників іноземних підприємств, що працюють у країнах пост-радянського простору, найважливішими характеристиками трансформаційних економік є значна відмінність від класичної ринкової економіки й непередбачуваність (невизначеність)¹. Науковці погоджуються з оцінкою іноземних менеджерів, що істотний негативний вплив на розвиток вітчизняного господарства справляють економічні й фінансові ризики, які виникають унаслідок невизначеності, що має такі прояви:

— турбулентність середовища діяльності, що не піддається ефективному прогнозуванню. Зміни в середовищі породжують природні катаклізми та явища, науково-технічний прогрес, економічні кризи тощо;

— інформаційна обмеженість і асиметрія в економічних процесах, зумовлені недостатніми ресурсами суб'єкта господарювання для прийняття раціональних управлінських рішень;

— невизначеність, створена штучно, шляхом приховування інформації;

— недосконалість і відсутність адекватних цілей та індикаторів діяльності підприємства².

Для ефективного управління фінансовими ризиками необхідно чітко визначити структуру джерел їх утворення та розробити дієві заходи для запобігання негативним наслідкам та зниження несприятливого впливу фінансових ризиків.

Слід зазначити, що більшість науковців і практиків ототожнюють поняття “джерела”, “чинники” й “обставини” виникнення ризиків. Це зумовлено тим, що у практичній діяльності дуже важко розмежувати джерела й чинники виникнення ризиків. Зокрема, В.В. Вітлінський наголошує, що основним джерелом ризику є суперпозиція таких типів невизначеності:

¹ Bayer A. Hugging the bear / A. Bayer. — J. Bus Strategy, 1995.

² Логистика, эффективность и риски внешнеэкономических операций / К.В. Захаров, А.В. Цыганок, В.Г. Бочарников, А.К. Захаров. — К.: ИНЭКС, 2000. — С. 110—111.

— невизначеність щодо цілей суб'єкта господарювання (багатокритеріальність і неузгодженість між окремими індикаторами); невизначеність (неоднозначність) прогнозів розвитку оточення (альтернативні сценарії розвитку середовища);

— інформаційна обмеженість, зокрема кількісних даних, у процесі прийняття управлінських рішень³.

Аналіз літературних джерел показав, що науковці, як правило, виокремлюють внутрішні джерела виникнення ризиків, які формуються всередині суб'єкта господарювання, однак можуть спричиняти ризики й негативні наслідки для зовнішнього середовища (поломки обладнання, помилки управлінців і персоналу, недоцільність встановлених цілей і завдань тощо), та зовнішні, які виникають у навколишньому середовищі, але впливають на діяльність суб'єкта господарювання (зміни смаків споживачів, законодавчі колізії, банкрутство контрагентів тощо)⁴.

Також пропонують класифікувати чинники виникнення ризиків на суб'єктивні, об'єктивні або суб'єктивно-об'єктивні. Прихильники суб'єктивного аспекту виникнення ризиків стверджують, що вирішальним чинником у ризикотворенні є роль особи, яка приймає рішення за умов невизначеності. Прихильники об'єктивних джерел виникнення ризику вважають, що основним чинником є сама ситуація. Проте в науковій літературі переважає суб'єктивно-об'єктивний підхід⁵. Суб'єктивно-об'єктивним ризик вважається в тому разі, якщо він породжується й суб'єктивними процесами, й такими, існування яких не залежить від волі і свідомості людей⁶.

З огляду на зазначене автор поклав собі за мету дослідити існуючі підходи до виокремлення і класифікації джерел фінансових ризиків, а також запропонувати власну комплексну класифікацію фінансових ризиків із урахуванням особливостей державних підприємств.

Отже, на основі досліджених наукових праць і досвіду діяльності підприємств пропонуємо поділяти джерела виникнення фінансових ризиків за рівнем їх утворення: макроекономічні, мікроекономічні, специфічні (всі ті, що притаманні діяльності певного підприємства та визначаються організаційно-правовою формою, сферою діяльності тощо). Макроекономічні джерела можуть істотно різнитися, тому їх доцільно поділяти щонайменше на дві групи: глобальні й локальні (на рівні держави — рис. 1).

³ Вітлінський В.В. Концептуальні завади ризикології у фінансовій діяльності / В.В. Вітлінський // Фінанси України. — 2003. — № 3. — С. 4.

⁴ Зарівняк І.І. Гносеологічні аспекти управління ризиками в маркетинговій діяльності підприємства / І.І. Зарівняк // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. — 2005. — Вип. 2 (30). — С. 46—51.

⁵ Трансформація підприємств: економічна оцінка та побудова систем менеджменту / О.Є. Кузьмін, А.С. Мороз, Н.Ю. Подольчак, Р.В. Шуляр. — Львів, 2005. — 335 с.

⁶ Гранатуров В.М. Ризики підприємницької діяльності. Проблеми аналізу / В.М. Гранатуров, О.Б. Шевчук. — К.: Зв'язок, 2000. — С. 28.

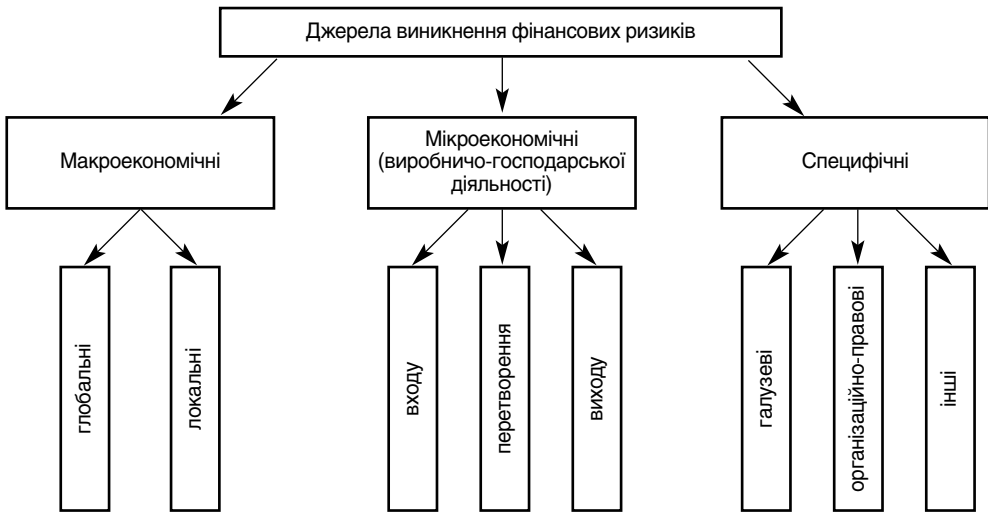

Рис. 1. Класифікація джерел виникнення фінансових ризиків

Виникнення ризику у фінансовій сфері, як правило, зумовлюється такими глобальними обставинами:

- зростанням схильності до ризику власників і менеджерів фінансово-економічних інституцій усього світу, що призвело до світової фінансової кризи у 2008 році;
- збільшенням обсягів фінансових і банківських операцій та угод;
- ускладненням фінансово-економічних операцій;
- взаємопов'язаністю фінансово-економічних систем країн світу;
- збільшенням обсягів світової торгівлі та неврегульованістю низки правових проблем торгівлі;
- відсутністю належних інструментів регулювання фінансових ринків;
- поширеністю та швидким розвитком похідних фінансових інструментів;
- відсутністю структурних і системних перетворень фінансово-економічних систем у трансформаційних економіках;
- зростанням кількості надзвичайних і форс-мажорних обставин у зовнішньому середовищі.

Розглянемо локальні джерела виникнення фінансових ризиків.

1. Високий рівень корупції. Масштаби корупції у країнах світу оцінюються за індексом сприйняття корупції, що складається громадською організацією “Transparency International” (Берлін, Німеччина). У 2007 році до рейтингу було включено 179 країн. У групі країн, до якої також входять Бенін і Малі, Україна посіла 118-е місце — після Молдови, Мозамбіку, Замбії, Руанди й Уганди. Для порівняння: у 2006-му наша країна посідала 99-у позицію зі 163-х.

2. Бюрократичність в управлінні. Зокрема, А. Аслунд, котрий досліджував економіки трансформаційного періоду, зазначив, що місцеві урядові органи

контролюють, придушують бізнес та займаються здирицтвом⁷. Аналіз практичної діяльності засвідчує, що в Україні для реєстрації нового підприємства потрібно витратити понад 2 тижні та відвідати близько п'яти державних установ і відомств. Для прикладу, у США процедура реєстрації триває в середньому 2-3 дні.

3. Значний рівень дебіторської і кредиторської заборгованостей між суб'єктами господарювання. Дебіторська і кредиторська заборгованості протягом 2008 року невпинно зростали (табл. 1). Особливо небезпечною є тенденція до збільшення довгострокових та прострочених дебіторської і кредиторської заборгованостей, що породжує ризики ліквідності, оборотності, фінансової стійкості тощо.

4. Від'ємне сальдо зовнішньоторговельного балансу України. У структурі міжнародної торгівлі нашої держави імпорту значно перевищує експорт, що спричиняє збільшення попиту на іноземну валюту з боку імпортерів та появу низки фінансових ризиків: девальвації, ліквідності, фінансової стабільності тощо. Згідно з офіційною статистикою за січень — вересень 2008 року імпорту перевищив експорт більш ніж на 14 млрд дол. США (табл. 2). Структура торговельного балансу також є незадовільною, оскільки переважають товари сировинних галузей: металургійної (43,9 %) та хімічної промисловостей (7,6 %).

5. Низька конкурентоспроможність країни й вітчизняного бізнесу. Так, за рейтингом Всесвітнього економічного форуму у 2007 році наша держава посіла 73-є місце із 131-го за індексом глобальної конкурентоспроможності (GCI) та 81-е зі 127-ми — за індексом конкурентоспроможності бізнесу (BCI)⁸. Україна експортує переважно сировину, інноваційна продукція практично відсутня, що зумовлює низьку конкурентоспроможність бізнесу та країни загалом.

6. Незначний обсяг інвестицій та їх асиметричність. Попри позитивні тенденції останніх декількох років загальний обсяг інвестицій залишається незначним у розрахунку на чисельність населення України та порівняно з економічно розвинутими країнами світу (рис. 2). За період незалежності обсяг прямих іноземних інвестицій становить менше 30 млрд дол. США. Водночас протягом 2007—2008 років істотно зросли прямі інвестиції з України, перевищивши 6 млрд дол. США.

Асиметричність інвестування проявляється в тому, що основна частка інвестицій припадає на столицю України місто Київ (рис. 3). Обсяг інвестицій у Києві протягом січня — вересня 2008 року більш ніж у десять разів перевищував обсяг інвестування у Волинській, Житомирській, Закарпатській, Чернівецькій, Кіровоградській і Тернопільській областях. Подібною є ситуація й у інших країнах із трансформаційною економікою — Росії, Молдові, Грузії та ін.

⁷ *Aslund A. How Russia became a market economy / A. Aslund. — Washington, DC: Brookings Institution, 1995.*

⁸ *Сидоренко О. США, Швейцарія та Данія очолили рейтинг ВЕФ за індексом глобальної конкурентоспроможності / О. Сидоренко // Дзеркало тижня. — 2007. — № 42 (671). — 11—18 листоп.*

Таблиця 1. Дебіторська і кредиторська заборгованість підприємств України станом на 1 жовтня 2008 року

Вид заборгованості	Довгострокова дебіторська заборгованість				Поточна дебіторська заборгованість				
	млн грн	темп зростання (зниження), %		млн грн	усього		млн грн	з неї прострочена	
		до 01.01.2008	до 01.07.2008		темп зростання (зниження), %			темп зростання (зниження), %	
					до 01.01.2008	до 01.07.2008		до 01.01.2008	до 01.07.2008
за товари, роботи, послуги	21 901,9	105,4	126,9	357 738,3	130,2	109,1	45 553,2	109,6	99,1
за векселями	10 842,5	114,3	96,8	48 005,8	112,9	104,1	1170,9	105,3	113,2
з бюджетом	2570,0	148,9	105,6	29 018,4	146,6	95,2	4160,6	96,4	79,6
із внутрішніх розрахунків	5979,8	708,1	96,5	39 066,0	113,3	92,9	18 858,7	123,1	97,4
зі страхування	10,2	99,6	110,1	6667,7	138,6	108,8	1889,2	143,6	114,0
з оплати праці	—	—	—	10 607,9	139,8	108,1	477,6	147,5	129,3
інша заборгованість	46 698,2	149,4	103,5	211 246,4	131,9	107,0	13 249,1	118,5	108,5
Між підприємствами України	88 002,6	137,3	107,0	702 350,5	129,1	106,5	85 359,3	113,6	99,5
Разом	105 173,7	128,8	105,8	781 216,0	131,0	106,8	87 047,2	113,9	99,5

Джерело: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Таблиця 2. Товарна структура зовнішньої торгівлі за січень — вересень 2008 року

Код і назва товарів згідно з УКТЗЕД*	Експорт			Імпорт		
	тис. дол. США	у % до січня — вересня 2007 р.	у % до загального обсягу	тис. дол. США	у % до січня — вересня 2007 р.	у % до загального обсягу
Усього	53 562 305,4	150,1	100,0	67 845 390,3	160,2	100,0
I. Живі тварини; продукти тваринного походження	622 277,9	118,8	1,2	1 186 737,1	236,7	1,7
II. Продукти рослинного походження	3 658 200,8	270,8	6,8	1 109 979,3	176,2	1,6
III. Жири та олії тваринного або рослинного походження	1 440 763,0	134,1	2,7	487 045,4	198,9	0,7
IV. Готові харчові продукти	1 676 931,5	121,7	3,1	1 929 178,3	134,8	2,8
V. Мінеральні продукти	5 629 561,9	172,5	10,5	20 475 670,3	163,7	30,2
VI. Продукція хімічної та пов'язаних із нею галузей промисловості	4 090 202,5	139,7	7,6	5 428 280,9	149,3	8,0
VII. Полімерні матеріали, пластики та каучук	825 766,6	115,5	1,5	3 565 199,4	149,6	5,3
IX. Деревина та вироби з деревини	643 646,9	106,0	1,2	424 140,8	171,6	0,6
XI. Текстиль та вироби з текстилю	776 997,9	106,3	1,5	1 605 873,8	154,4	2,4
XII. Взуття, головні убори, парасольки	141 706,9	127,6	0,3	448 640,3	257,4	0,7
XIII. Вироби з каменю, гіпсу, цементу, кераміки, скла	358 643,5	136,5	0,7	1 000 213,5	143,7	1,5
XIV. Дорогоцінне або напівдорогоцінне каміння, дорогоцінні метали та вироби з них	124 666,4	127,5	0,2	854 664,2	460,5	1,3
XV. Недорогоцінні метали та вироби з них	23 491 272,0	153,4	43,9	5 239 024,5	156,8	7,7
XVI. Механічне обладнання; машини та механізми, електрообладнання та їх частини; пристрої для записування або відтворення зображення і звуку	4 895 064,6	140,9	9,1	10 531 092,0	142,8	15,5
XVII. Транспортні засоби та шляхове обладнання	3 445 598,0	147,9	6,4	9 902 082,9	179,3	14,6
XVIII. Прилади й апарати оптичні, для фотографування або кінематографії; апарати медико-хірургічні; годинники; музичні інструменти	179 005,9	132,6	0,3	877 830,4	145,1	1,3
XX. Різні товари й вироби	335 769,7	133,5	0,6	725 882,9	190,6	1,1
XXI. Вироби мистецтва	695,8	488,3	0,0	2130,3	64,1	0,0

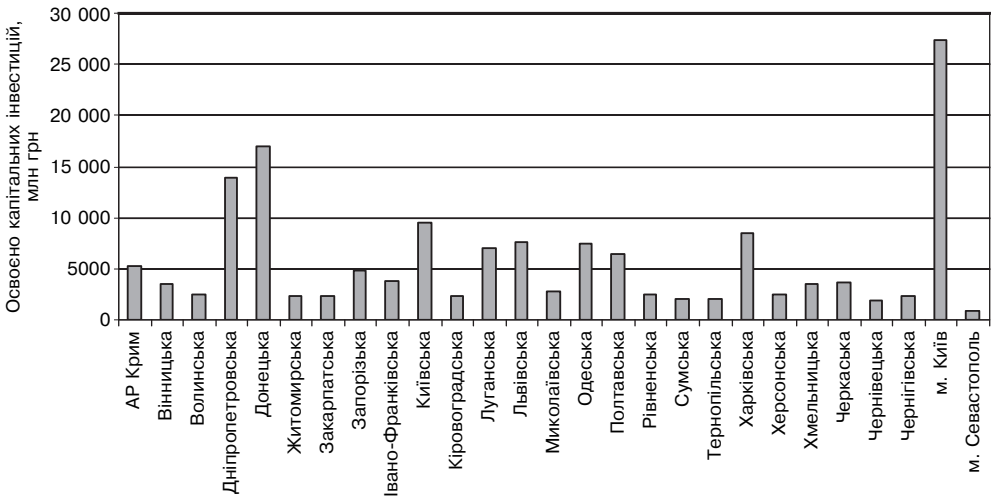
* УКТЗЕД — Українська класифікація товарів зовнішньоекономічної діяльності.

Джерело: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Джерело: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Рис. 2. Прямі іноземні інвестиції в Україну та з неї протягом 1995—2008 років

Джерело: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Рис. 3. Капітальні інвестиції за січень — вересень 2008 року в обласному розрізі

7. Високий рівень злочинності. Кількість зареєстрованих злочинів зменшується, проте цей показник значно перевищує число злочинів у 1990 році (табл. 3). Зростає кількість осіб, притягнутих до адміністративної відповідальності.

За повідомленнями засобів масової інформації, рівень злочинності значно підвищується в період економічних криз. За відсутності активних дій із боку правоохоронних органів і влади слід очікувати подальшого зростання кількості злочинів, зокрема у фінансово-економічній сфері.

8. Значні негативні наслідки світової фінансово-економічної кризи для економіки України. Девальвація національної валюти перевищує 80 %; більшою мірою знецінилася лише валюта Ісландії (країна-банкрот у результаті фінансової кризи).

Таблиця 3. Кількість і види правопорушень в Україні

Рік	Всього зареєстровано злочинів	Всього засуджено осіб	Кількість осіб, притягнутих до адміністративної відповідальності, тис. осіб	Кількість цивільних справ, розглянутих судами (з постановленням рішення), тис. справ
1990	369 809	104 199	6515,9	379,2
1991	405 516	108 553	7841,5	358,5
1992	480 478	115 260	9723,9	364,0
1993	539 299	152 878	11 767,1	407,7
1994	572 147	174 959	15 997,7	399,2
1995	641 860	212 915	22 400,6	453,3
1996	617 262	242 124	14 950,9	550,1
1997	589 208	237 790	14 232,1	599,8
1998	575 982	232 598	13 330,7	744,2
1999	558 716	222 239	10 542,0	772,6
2000	567 795	230 903	9395,4	911,4
2001	514 597	202 609	6384,1	1057,0
2002	460 389	194 212	6472,4	1166,4
2003	566 350	201 081	7097,3	1259,3
2004	527 812	204 794	7013,7	1457,5
2005	491 754	176 934	6370,3	1116,2
2006	428 149	160 865	7677,9	1074,6
2007	408 170	152 772	8867,5	1240,7

Джерело: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Падіння фондового індексу українських підприємств ПФТС становить понад 70 %. Це найбільше падіння серед країн, що знаходяться вище екватора. Причому в жовтні — грудні 2008 року спостерігалось зниження практично всіх основних показників соціально-економічного розвитку.

9. Нерозвиненість вітчизняного фондового ринку. Вітчизняний фондовий ринок перебуває на стадії зародження. Хоча фондовий ринок в Україні формально існує вже понад 15 років, із часу ухвалення Закону “Про цінні папери та фондову біржу”, процес інституційного становлення, набуття необхідних якісних параметрів ринку відбувається повільно та ще далеко не завершений. Наприкінці 2006-го капіталізація ринку акцій становила 199 млрд грн, а загальний обсяг торгів акціями — 6,1 млрд грн, що значно менше, ніж у країнах Східної Європи (Румунія, Польща, Чехія).

За оцінками експертів, понад 90 % обсягу угод із цінними паперами в нашій країні виконуються поза межами організованого ринку, оскільки чинними нормами не передбачено проведення таких угод на регульованому ринку. Більше того, учасники ринку цінних паперів не зобов’язані фіксувати інформацію про такі угоди на організованому ринку. Тому фактичний обсяг торгів цінними паперами може перевищувати зафіксовані на організованому ринку значення в кілька разів⁹.

⁹ Поворозник В.О. Фондовий ринок України на сучасному етапі: проблеми та шляхи їх вирішення / В.О. Поворозник // Стратегічні пріоритети. — 2007. — № 1 (2). — С. 127.

10. Низький рівень інноваційної активності підприємств. Особливо низька інноваційна активність спостерігається в діяльності промислових підприємств. Зокрема, за 2007 рік частка підприємств, що впроваджували інновації, становила лише 11,5 % (для порівняння: у високорозвинутих країнах цей показник вищий за 70 %). Індикатор частки реалізованої інноваційної продукції на вітчизняних промислових підприємствах є ще нижчим і у 2007-му становив лише 6,7 %.

11. Значна кількість збиткових підприємств за всіма видами промислової діяльності. Більш ніж третина вітчизняних промислових підприємств є збитковими, а загальний обсяг збитків за 9 місяців 2008 року сягнув рекордного для економіки України рівня (порівняно з аналогічними періодами XXI століття) — 88 млрд грн.

12. Висока інфляція. Згідно з офіційною статистикою індекс споживчих цін на товари й послуги протягом січня — листопада 2008 року становив 119,8 %. Особливо від початку року зросли в ціні продукти харчування й алкогольні напої.

Мікроекономічні причини виникнення фінансових ризиків пропонується поділяти за етапом виробничо-господарської діяльності підприємства: входу, перетворення або виходу.

Специфічні причини виникнення ризиків пов'язані з такими особливостями діяльності підприємств, як галузь діяльності, організаційно-правова форма, життєвий цикл підприємства. Державні й комунальні підприємства разом із певними перевагами над новоутвореними компаніями (існуючі виробничі потужності й робоча сила, налагоджені зв'язки зі споживачами й контрагентами) мають і значні недоліки внаслідок специфіки їх діяльності. Так, А. Аслунд підкреслює, що державні підприємства здебільшого уникали виконання таких завдань, як налагодження надійних контактів із дистриб'юторами (цю функцію раніше виконувала держава), оновлення технологій, встановлення знижок на товари, що не продавались. Їм не вдавалося врегулювати співвідношення чисельності працівників із попитом на продукцію, а результати праці — з оплатою, сформувати систему диференційованої оплати праці для кваліфікованих і некваліфікованих працівників, створювати нові товари, знаходити нових покупців¹⁰.

Оскільки об'єктами дослідження в даній науковій праці є фінансові ризики на державних підприємствах, доцільно виділити специфіку джерел ризикування цих підприємств. Специфічні причини виникнення ризиків для державних підприємств можна виокремити за результатами аудиторського дослідження, проведеного КРУ в м. Києві, на комунальному підприємстві “Київський метрополітен”. Розглянемо ці причини.

1. Дублювання запланованих заходів бюджетними програмами та невідповідність місцевих програм державним, що призвело до невизначеності відповідальних виконавців, термінів виконання, необхідних обсягів фінансування.

Наприклад, будівництво дільниці від станції “Либідська” до станції “Виставковий центр” Куренівсько-Червоноармійської лінії й дільниці від станції “Вокзальна”

¹⁰ *Aslund A.* Зазнач. праця.

до станції “Братиславська” Подільсько-Вигурівської лінії проводиться на виконання Державної програми будівництва та розвитку мережі метрополітенів на 2006—2010 роки і Програми забезпечення виконання м. Києвом функцій столиці України. Крім цього, на зазначені заходи спрямовуються кошти місцевого бюджету відповідно до Програми розвитку Київського метрополітену на період до 2010 року та щорічних програм соціально-економічного й культурного розвитку м. Києва. Через неузгодженість запланованих заходів із будівництва дільниці від станції “Вокзальна” до станції “Братиславська” Київський метрополітен у 2007 році повернув до державного бюджету 5,6 млн грн субвенції¹¹.

2. Відсутність послідовного довгострокового планування, що гальмує виробничо-господарські процеси підприємств та призводить до виникнення фінансових ризиків. Непоодинокими є випадки, коли прийняті рішення неодноразово змінюються, що спричиняє невиконання запланованих завдань і нерациональні витрати бюджетних коштів. Важливою особливістю є те, що ці підприємства змушені діяти в мінливих економічних умовах, а це істотно ускладнює прийняття стратегічних управлінських рішень. Крім того, істотною перешкодою є прагнення керувати державними й комунальними підприємствами “соціалістичними” методами в умовах “капіталістичного” ринку¹².

Наприклад, рішення щодо будівництва другого входу/виходу на ст. “Вокзальна” змінювалися тричі. Виготовлення проектно-кошторисної документації і проведення підготовчих робіт у 2001—2005 роках обійшлося в 0,44 млн грн. На виконання проекту у 2006—2007 роках витрачено майже 1,5 млн грн. На сьогодні прийнято рішення про підтримку пропозиції інвестора, коштом якого розробляється новий проект. Отже, заплановане державною програмою будівництво об’єкта у 2006—2007 роках так і не розпочалося, тоді як середньодобова кількість перевезень на станції “Вокзальна” вдвічі перевищує середній нормативний показник¹³.

3. Неритмічність і недостатність фінансування державних підприємств та відсутність і важкодоступність фінансових ресурсів для приватних організацій, що не дає змоги виконувати заплановані обсяги робіт щодо виробничо-господарської діяльності та розвитку. Втім, підприємства часто не вживають належних заходів для оптимізації власних витрат і залучення інших фінансових резервів.

4. Дублювання функцій у діяльності державних підприємств. Наприклад, встановлено, що утримання Київським метрополітеном відділу контролю у складі воєнізованої охорони, який дублює функції органів МВС, хоча відповідними повноваженнями не наділений, призвело до неефективного використання більш як 0,5 млн грн.

¹¹ Діба М.І. Чи ефективно пішли під землю бюджетні кошти? // Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції “Сучасні проблеми фінансово-господарського контролю”. — Кривий Ріг, 2008.

¹² Черненко М. Проблеми керування українськими підприємствами / М. Черненко // Корпоративные системы. — 2002. — № 4.

¹³ Діба М.І. Знач. праця.

5. Неліквідність запасів і готової продукції підприємства, що зменшує обсяг його обігових коштів. Приміром, на 01.07.2008 на складі КП “Київський метрополітен” зберігалися залежали й неходові товарно-матеріальні ресурси на 0,3 млн грн¹⁴.

6. Наявність великої кількості довгобудів на балансі підприємств, для завершення яких не вистачає ресурсів. Зокрема, тривале утримання недобудованих об'єктів (частин підземних тунелів) Київського метрополітену призвело до виникнення аварійних ситуацій техногенного характеру та додаткового витрачання 150 тис. грн щорічно на їх обслуговування.

7. Відсутність кваліфікованого персоналу середнього рівня управління. Наприклад, незважаючи на добудову і здачу в експлуатацію Київським метрополітеном першого пускового комплексу дільниці Сирецько-Печерської лінії ще в серпні 2005 року, угоду з Київською міською радою на оренду земельної ділянки під розміщення будівельного майданчика не розірвано. Тому у 2006—2007 роках і I півріччі 2008-го неефективно використано на оплату оренди землі 1,1 млн грн бюджетних коштів. А відсутність належної претензійно-позовної роботи призвела до відволікання 2,6 млн грн бюджетних коштів у безнадійну дебіторську заборгованість (станом на 01.07.2008) за розрахунками з підприємством, що ліквідоване як збанкрутіле.

Підбиваючи підсумок, варто зазначити таке. Зовнішні і внутрішні джерела фінансових ризиків істотно різняться між собою. Доцільно виділяти особливі джерела фінансових ризиків, які визначаються специфікою діяльності підприємства. Автором статті запропоновано внутрішні джерела фінансових ризиків поділяти за етапами виробничо-господарської діяльності підприємства: входу, перетворення й виходу. Виокремлені і структуровані джерела виникнення фінансових ризиків дадуть змогу сформуванню ефективних систем ідентифікації й управління фінансовими ризиками.

На нашу думку, подальші дослідження мають бути спрямовані на формування дієвої системи ідентифікації фінансових ризиків, удосконалення підходів до управління фінансовими ризиками державних підприємств, аналіз доцільності розроблення методів зниження рівня фінансових ризиків тощо.

¹⁴ Діба М.І. Зазнач. праця.